

Balkan kao migrantska raskrsnica

Public domain / piqsels.com / Victor Freitas

TREĆI TALAS RADNE MIGRACIJE

Koliko ljudi odlazi iz Srbije

Kad se ispod svih ovih seoba podvuče crta, procenjuje se da 14 odsto rezidentnog stanovništva Srbije živi na privremenom radnom boravku u inostranstvu

Želeli smo radnike, a došli su nam ljudi. Ovu rečenicu šezdesetih godina prošlog veka napisao je Maks Friš, švajcarski dramski pisac. Bilo je to u vreme kada je ovoj alpskoj zemlji bila neophodna radna snaga pa su u Švajcarsku dolazili Italijani. Švajcancima su, međutim, bili potrebni samo njihovi mišići, ne i porodice, pa su Italijani dolazili da rade bez žena i dece, ostajali devet meseci, a onda su morali da se vrate kući na tri meseca. Tih godina u sličnoj situaciji bili su Jugosloveni. Roditelji su odlazili u inostranstvo da rade, najčešće u Nemačku ili Austriju, a deca su ostajala u Jugoslaviji sa babom i dedom. →

Od tog vremena pa do danas, zemlja je menjala ime, ali su sa ovih prostora ljudi odlazili u tri velika talasa. Prvi je bio talas gastarbajtera šezdesetih i sedamdesetih godina kada su se uglavnom iseljavali u Zapadnu Nemačku, što je bilo i regulisano bilateralnim sporazumom. Drugi veliki emigrantski talas bio je onaj devedesetih godina, opevan u Bajaginoj pesmi "Moji su drugovi". Posle raspada Jugoslavije, ljudi su odlazili ka dalekim preokookeanskim destinacijama – gore od Aljaske do Australije.

Posle promene vlasti 2000. godine, migracije sa ovih prostora bile su privremeno zaustavljene. Obecanja o boljem životu, ali i smanjenje tražnje za našim radnicima u Evropskoj uniji bila su dva najvažnija faktora koji su usporili odliv radne snage sa ovih prostora. Uz to,

"Kako se ono beše na nemačkom kaže 'šalim se', kako se kaže 'šalim se,'" u panici je pokušavala da se seti Miličina mama suočena sa zaleđenim pogledom njene vaspitačice. U ovakvoj i sličnoj situaciji širom sveta sigurno se bar jednom našlo 950.000 Srba. Toliko ih je raseljenih po svetu, kad se ispod svih ovih seoba podvuče crta, u bazi Ujedinjenih nacija koja meri migracije. To čini čak 14% rezidentnog stanovništva u zemlji. I to je ono što se zna.

Ali ono što se precizno ne zna, čak ni posle popisa iz 2022. godine jeste koliko se tačno ljudi iselilo iz Srbije u periodu od 2011. godine do danas. Oko tog podatka spore se oni koji istražuju migracije, pa se procene onih koji su otišli obično kreću od 10.000 do čak 60.000 godišnje.

U tom kontekstu, gotovo bizarna situacija dogodila se u proleće 2021. godine kada su u jeku rasprave stručne

Ukupan broj izdatih boravišnih dozvola u EU u periodu od 2010-2019.

	POSAO	PORODICA	OBRAZOVANJE	DRUGO	UKUPNO
Albanija	86.073	281.303	18.765	114.959	498.875
Bosna i Hercegovina	129.585	105.485	17.033	20.722	272.155
Crna Gora	5.094	9.313	3.076	4.731	22.080
Severna Makedonija	40.849	88.267	9.325	23.932	160.633
Srbija	126.119	133.053	24.826	68.953	351.730
Kosovo*	46.653	142.604	7.398	51.795	246.540

Izvor: Bečki insituzat za međunarodne ekonomske studije

EU se proširila na Istok, sa ulaskom Bugarske i Rumunije, pa je jeftina radna snaga dolazila iz zemalja članica.

Srpski imigracioni saldo ponovo se intenzivirao posle krize iz 2008. godine, a sa oporavkom evropske ekonomije, migracije se posebno ubrzavaju u periodu između 2015. i 2019. godine. Ubrzale su se u godini kada je u Srbiji počela fiskalna konsolidacija (2015), a naglo su zaustavljene 2020. godine zbog kovida i zatvaranja granica.

Tu je, jasno pokazuje statistika, najviše srpskih porodica otišlo u Nemačku. A u duhu one rečenice Maksa Friša "želeli smo radnike, dobili smo ljude" jeste i anegdota medicinske sestre iz Beograda koja se sa mužem i dvoje dece 2018. godine odselila u Hamburg.

"Milica je danas bila dobra", rekla je vaspitačica u vrtiću njenoj mami Beograđanki kad je popodne, posle smene na jednoj privatnoj klinici došla po nju. "Ako vam je dobra, vodite je kući", našalila se Miličina mama u duhu srpskog jezika na opšte čuđenje nemačke vaspitačice koja ovakav humor nije mogla da razume.

javnosti o migracijama, dnevni listovi "Danas" i "Informer" objavili gotovo isti naslov. "Srbija je zemlja priliva, a ne odliva mozgova", objavio je dnevni list "Danas" 19. marta 2021. godine. Istog dana dnevni list "Informer"

objavio je naslov "Još jedna fantastična vest za našu zemlju: U Srbiju se vratilo više mladih i obrazovanih nego što je otišlo".

Kako se ovo dogodilo? Istraživačica Bečkog instituta za međunarodne ekonomske studije (WIIW) Sandra M. Lajtner objavila je Izveštaj o migracijama na Zapadnom Balkanu, a zabunu je unela rečenica da u jednoj kategoriji stanovništva, među onima do 30 godina, Srbija ima priliv, a ne odliv. Međutim, đavo je ovoga puta bio u detalju. Jer u izveštaju se navodi da je u periodu od 2011. do 2019. godine broj stranih studenata povećan sa 9.000 na 11.500 ljudi. A najveći broj njih bio je iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore.

Dakle, reč je o studentima iz regiona koji u Srbiju dolaze na studije, a posle završenog fakulteta ovde prijavljuju prebivalište i za pošljavaju se.

Nemačka, usisivač radne snage

Institut za istraživanje i razvoj u Nemačkoj procenio je da nemačkom tržištu rada treba 1,93 miliona radnika, što je čak 60 odsto više nego prethodne 2022. godine. U Nemačku je stiglo oko milion Ukrajinaca, koju su takođe popunjavali mesta na tržištu rada, ali toj zemlji i dalje nedostaje radna snaga. Tako je londonski "Ekonomist" nedavno objavio tekst "Nema Nemačka da rade poslove u Nemačkoj". U tom tekstu citira se profesor Herbert Briker sa Univerziteta Humbolt u Berlinu, koji kaže kako Nemačka nije bila u ovakvoj situaciju još od sedamdesetih godina prošlog veka. Prema njegovoj proceni, do 2060. godine, broj domaće (nemačke) radne snage će se smanjiti za 15 do 16 miliona. To znači da će, tokom narednih nekoliko decenija, nemačka ekonomija biti veliki usisivač radne snage za ljude iz regiona.

Ali, još na početku pomenutog izveštaja Sandra M. Lajtner konstatuje da zemljama Zapadnog Balkana nedostaje zvanična i sveobuhvatna statistika o migracijama. Inače, u njenom izveštaju navode se i konkretni podaci o ukupnom odlivu stanovništva u periodu od 2010. do 2019. godine. Na toj tabeli Srbija je prema broju izdatih radnih dozvola za zemlje EU među prvima na tabeli. Pre nas je Bosna i Hercegovina sa ukupnim odlivom radne snage od 129.585. Ukupan odliv radne snage iz Srbije u tom periodu (2010–2019) iznosio je 126.119 ljudi. Toliko njih dobilo je radne dozvole. Iza nas su Albanija (86.073), zatim Severna Makedonija (40.849) i Crna Gora (5.094). Izveštaj posebno meri i radne migracije sa Kosova. U tom periodu u EU je otišlo 46.653 osobe. Tako posmatrano, prosečan odliv radne snage iz Srbije je 12.000 godišnje.

Svi ti, radnici, međutim, u EU nisu otišli sami, veću su sa sobom vodili i članove porodice. U zbiru, migracije zbog obrazovanja, porodičnih razloga, kao i posla za Srbiju tokom tih posmatranih 10 godina dostižu 351.730. To znači da je u proseku, iz Srbije, prema Bečkom institutu za međunarodne ekonomske studije, odlazilo godišnje oko 35.000 ljudi. Na regionalnoj karti, Albanija je tu ponovo rekorder sa ukupno 489.875 ljudi, što je oko 48.000 ljudi godišnje, u proseku.

To kaže jedan međunarodni izvor. Drugi izvor – Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) dosta je dramatičniji. Prema toj statistici, iz Srbije je u poslednjih 15 godina otišlo oko 650.000 ljudi, uglavnom mladih i

obrazovanih. To je oko 43.000 ljudi godišnje. Međutim, šta je glavna manjkavost ovog izveštaja? Podacima su obuhvaćeni svi oni koji napuštaju zemlju, pa se tako računaju i oni koji su u inostranstvo otišli privremeno zbog sezonskih poslova, školovanja, među-

Ukupan odliv radne snage iz Srbije od 2010. do 2019, iznosio je 126.119 ljudi. Više ljudi napustilo je BiH (129.585), a iza nas su Albanija (86.073) i Severna Makedonija (40.849)

Uticaj Instagrama na migracije

Institut za razvoj i inovacije u studiji "Troškovi emigracije mladih" navodi zanimljiv argument zašto su ljudi te 2018. godine najviše napuštali zemlju. Pozivaju se na citat nobelovca Džordža Aklerofa koji se odnosi na motivaciju onih koji ostaju. Jer, što je više onih koji odlaze, to je manje atraktivno ostati, kaže Aklerof.

"Ako vam ovaj pristup deluje previše filozofski, probajte da zamislite radni dan medicinske sestre nakon što je prethodno večer provela u razgovoru preko Skajpa sa svojom bivšom kolegicom koja već radi u Norveškoj, ili manuelnog radnika u proizvodnji koji je u pauzi pogledao Instagram profil bivšeg kolege danas zaposlenog u Nemačkoj. Jasno je da pitanje motivacije onih koji su još tu, a čija zanimanja su atraktivna i tražena u inostranstvu i koji su pod tim pritiskom počeli da razmišljaju o odlasku ili se za odlazak pripremaju, predstavlja realan koincidirajući problem sa negativnim uticajem na produktivnost", navodi se izveštaju.

kompanijskih transfera radnika i drugih oblika takozvanih privremenih migracija. Ono što je, međutim, u ovim podacima dobro jeste to što se jasno vidi trend, odnosno u koje zemlje naši ljudi najviše odlaze. Tako prema statistici OECD, više od polovine migranata iz Srbije odlazi u Nemačku, oko 17% u Austriju, dok je Slovenija na trećem mestu. Ima istraživača koji tvrde da nije zanemarljiv broj onih koji se u Srbiju vraćaju, a kojih u proseku, prema nekim izvorima, ima oko 27.300. Što bi značilo da je, ako ostanemo na statistici OCED-a, neto odliv u proseku oko 15.700 ljudi godišnje.

Šta kažu domaći izvori?

Mihail Arandarenko, profesor Ekonomskog fakulteta je za UNDP radio analizu koja je pokazala da se broj onih koji su iz Srbije otišli u tom posmatranom desetogodišnjem periodu kretao između 50.000 i 70.000 ljudi. Odnosno od 5.000 do 7.000 godišnje.

"Tokom većeg dela perioda od 2010. do 2019. godine spajanje porodice je bio najčešći razlog emigracije", piše profesor Mihail Arandarenko u analizi za UNDP.

Čak 43% dozvola u EU izdatih 2010. godine bilo je za "spajanje porodice", da bi 2019. godine taj udeo pao na 25%, navodi se u ovom izveštaju. S druge strane, migracije zbog posla bile su više nego trostruko

veće od 2016. do 2019. godine, a 2019. predstavljale su 52,5% svih izdatih boravišnih dozvola onima koji prvi put emigriraju. Poređenja radi, taj udeo 2010. godine bio je 29%.

To brzo povećanje migracija zbog posla ima veze sa nemačkom Uredbom za Zapadni Balkan iz 2016. godine. Ova uredba je prvobitno važila do 2020, a onda je njeno trajanje produženo do kraja ove 2023. godine. Iz Srbije su odlazili uglavnom medicinski radnici kroz program "Trostruki dobitak" u kome je učestvovala i Nacionalna služba za zapošljavanje, a 2018. godina izdato je najviše radnih dozvola za rad u ovoj zemlji – 2.971, pokazuju podaci Eurostata. Pre nego što je stupila na snagu Uredba za zapadni Balkan, broj izdatih radnih dozvola za državljane Srbije u Nemačkoj bio je čak desetostuko manji. Tako je 2015. godine radne dozvole u Nemačkoj dobilo samo 209 državljana Srbije.

Institut za razvoj i inovacije takođe je procenjivao koliko ljudi godišne ode iz zemlje. Prema njihovoj proceni, migracije se kreću od 15.700 do 49.000 ljudi godišnje. Međutim, autori ove studije pokušali su da izračunaju koliko nas, kao državu, ti odlasci koštaju. Tako, prema njihovoj računici, odlazak nekoga ko ima zavr-

**Institut za razvoj i inovacije
procenjuje da odlazak nekoga sa
završenom osnovnom školom državu
košta 13.572 evra, dok je u radnika sa
završenom srednjom školom država
uložila 20.854 evra.**

**Kad zemlju napusti neko ko je završio
fakultet, to je trošak od 34.139 evra,
dok odlazak onoga ko ima doktorske
studije košta – 54.576 evra**

šenu osnovnu školu državu košta 13.572 evra, dok je u radnika sa završenom srednjom školom država uložila 20.854 evra. Kad zemlju napusti neko ko je završio fakultet, to je trošak od 34.139 evra, dok odlazak onoga ko ima doktorske studije košta – 54.576 evra.

Tako se, prema njihovoj proceni, ukupni troškovi ljudi koji godišnje napuste Srbiju kreću od 960 miliona do 1,2 milijarde evra. Po tom pokazatelju, Srbija je na vrhu regionalne liste.

Sve ove dileme oko toga koliko ljudi odlazi trebalo je da razreši Popis iz 2022. godine. Jer 2011. godine na popisu u Srbiji bilo je 7.186.862 stanovnika. Popis iz 2022. godine pokazao je da Srbija ima 6.869.504 stanovnika. Za 11 godina ih je manje za 317.358 ljudi. Međutim, negativan prirodni priraštaj (više ljudi umrlo nego što se rodilo) u tom periodu iznosio je 468.466 ljudi. Ako je tako, onda opet dolazimo do paradoksa s početka teksta da je Srbija imigraciona, a ne emigraciona zemlja, oko čega su se u jednom danu složili "Danas" i

Najviše odlaze srednje obrazovani

Srbija je zemlja neto emigracije. Ovaj hladan knjigovodstveni izraz zapravo znači da se odavde više ljudi godišnje iseli nego što dođe da živi i radi, što je i zaključak analize Sandre M. Lajtner sa Bečkog instituta za međunarodne ekonomske studije.

"Međutim, mereno prosečnom stopom neto migracije na 1.000 stanovnika – neto emigracija u Srbiji je bila relativno niska. Prosečne neto stope migracije bile su najveće u Bosni i Hercegovini (-12 na 1.000 stanovnika), na Kosovu (-7 po 1.000 stanovnika) i u Albaniji (-4,5 na 1.000 stanovnika), a najniže u Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji sa oko -1 (na 1.000 stanovnika)", objašnjava naša sagovornica.

Rezultati pokazuju da se migracioni obrasci razlikuju po starosnim grupama. U Srbiji postoji slična neto emigracija među svim starosnim grupama osim za osobe u tridesetim godinama koje pokazuju neto imigraciju koja nije zanemarljiva, dodaje.

A kada je reč o obrazovanoj strukturi onih koji Srbiju napuštaju, Sandra M. Lajtner tvrdi da iz naše zemlje najviše odlaze srednje obrazovani.

"Međutim, slično kao u Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji, u Srbiji postoji i prilik mozgov koji je povezan sa imigracijom visokokvalifikovanih radnika i studentima koji se vraćaju u svoje zemlje nakon što završe studije ili usavršavanja u inostranstvu. U slučaju Srbije, prilik mozgov je takođe povezan sa stranim studentima koji pohađaju srpske univerzitete, uglavnom iz susednih zemalja kao što su Bosna i Hercegovina i Crna Gora", objašnjava Sandra M. Lajtner. •

"Informer". Po tome, 151.108 ljudi je došlo u Srbiju da živi za 11 godina između dva popisa.

Da to ipak nije tako, rekao je Miladin Kovačević, direktor Republičkog zavoda za statistiku na predstavljanju rezultata popisa.

Iz Srbije godišnje emigrira od 25.000 do 27.000 ljudi, rečeno je tada. Ali opet uz ogradu. Što znači da rezultati ova dva popisa međusobno nisu uporedivi. U popisu iz 2022. godine učestvovali su i Albanci iz opština Preševo, Bujanovac i Medveđa. Onaj popis iz 2011. su bojkotovali. Možda otuda dolazi jedan deo te razlike. Druge je možda metodološki.

Ako bismo citat dramskog pisca Maksa Friša obrnuli, sasvim je sigurno da su nam otišli radnici, a izgubili smo ljude. Ali oni opet nisu samo broj. Jer, broj opet nesporno ne znamo. Stručnjaci će se svakako sporiti oko metodologije istraživanja i procena javnosti, ali će najbolje procene imati porodice onih koji su otišli ili su se vratili. •

ANICA TELESKOVIĆ

KAKO REAGUJEMO NA UVEZENE RADNIKE IZ AZIJE I AFRIKE

Korisni, neprimetni i privremeni

Da li sa radnicima iz udaljenih zemalja stiže i talas nove socijalne distance, da li će Nepalci postati novi Albanci u odgovorima na pitanje iz anketa koje tu distancu mere – imate li šta protiv da vam postane član porodice

FoNet / EU info

Vozac gradskog autobusa ne koristi više od deset reči jezika nepoznate zemlje u koju je došao na privremeni rad. Teži da prekovremenim satima zaradi što više jer glavninu zarade šalje porodici koja je ostala u domovini. Stanuje u zajedničkom smeštaju, sa kolegama zemljacima, a između posla i stana ide još samo do prodavnice. Tako živi do dana u kome će se ponovo spojiti sa porodicom. Možda za pola godine, kad ističe dozvola za boravak, a možda i za dve ako mu je produže. On nije Jugosloven u Nemačkoj osamdesetih godina prošlog, nego Indonežanin u Srbiji dvadesetih ovog veka.

Da je privremeni rad samo privremeno stanje, misli većina od na desetine hiljada stranaca koji trenutno rade u Srbiji. Ne trude se previše da nauče srpski jezik. Bez namere da se trajno nastane, ne ostvaruju ni socijalne veze sa domicilnim stanovništvom i ne integrišu se u društvo. Zbog toga, kao i činjenice da je reč o relativno novom trendu, Nepalci, Šrilančani, Indonežani, Turci još nisu ostavili trag u okruženju ni svakodnevnim navikama Srba. Niti su zainteresovali istraživače sociologe da o toj mogućnosti dublje istražuju.

Udvostručavao se broj dozvola za boravak koje je Uprava za strance MUP-a izdavala poslednjih godina, pa je od 13 hiljada u 2020. godini broj brzo stigao na više od 40, odnosno 50 hiljada koliko se očekuje do kraja ove godine. Ali da Srbija postaje "Švicca" za delove Azije i Afrike, vidljivo je njenim građanima tek u skorije vreme, od potpunog povratka života iz režima korone.

Osvrt ka onom Jugoslovenu iz prošlosti može dati deo odgovora na upitanost nad sociološkim i kulturološkim

promenama društva koje bi mogle uslediti sa talasom uvoza radne snage u Srbiju. Kako društvo reaguje na strane radnike i migracione pojave koje su se do sada viđale samo u američkim filmovima i slušale iz priča domaćih gastarbajtera? Nastaje li ili ne i nova vrsta socijalne distance i da li će Nepalci postati novi Albanci u odgovorima na pitanje iz ankete koja tu distancu meri – imate li šta protiv da vam postane član porodice? Može li ovaj ekonomski trend imati trajne posledice po društvene vrednosti, životne navike, tradiciju? I da li će rasno šarenilo učiniti društvo manje ili više tolerantnima prema udaljenim narodima?

Mihail Arandarenko, profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, kaže da o ovoj novoj temi nema egzaktnih naučnih nalaza, ali da je na nivou posrednih zapažanja jasna razlika u odnosu domaće populacije prema nelegalnim migrantima i strancima koji dolaze da rade. Odnos je ambivalentan i u medijima, a atmosfera povoljnija za radnike i bez animoziteta, sem kada su oni politički indukovani.

"Sve je u ranoj fazi da bi moglo precizno da se tumači. U Zapadnoj Evropi netrpeljivost je počela kada su stranci koji su dolazili da rade počeli da ostaju i da tu zasnivaju porodice, pa i u mešovitim brakovima. Otud je dolazila veća etnička distanca, pa opet, i sad se lakše prihvata brak između Nemice i Srbina nego Nemice i nekog neevropljanina."

Ovaj stručnjak za tržište rada smatra da druge evropske zemlje mogu poslužiti Srbiji kao putokaz. "Grčka je odgovarajući primer, jer kao i mi nije bila kolonijalna sila,

→

što je odavno u tim zemljama podrazumevalo određeni procenat doseljenika iz kolonija. Mi smo sada u prilici da biramo odakle će dolaziti neophodna radna snaga. Devedesetih je Grčka imala veliki rast i priliv iz Albanije i Bugarske, koja tada još uvek nije bila članica Evropske unije. To je za nas, kao i za njih svojevremeno, ista vrsta novine. Uvoz koji imamo je relativno benignan, iz Turske i Kine dolaze radnici za građevinske firme, žive relativno izolovano sa malom interakcijom u kojoj su gotovo neprimetni u većim gradovima. Doseljenici sa indijskog potkontinenta, potom, poznato je, ne povećavaju stopu kriminala u sredinama u koje se doseljavaju. Uopšte iz Azije dolaze predstavnici onih naroda za koje se veruje da su miroljubivi. Dok god njima nije atraktivno da ostanu, zasnuju porodice i uzmu privilegije, a to i ne mogu, jer nam je takav sistem socijalne zaštite da ih ne nudi, ne očekujem otklon domaćeg stanovništva.”

Arandarenko podseća da smo dolaskom Kineza devedesetih godina, onih koje danas smatramo tradicionalnim prijateljima, plašeni da će “Mira Marković Kinezima da nas potopi”, a baš te Kineze saradnica Instituta za sociološka istraživanja Milica Anđelković Vesković nudi kao primer da društvo nije tradicionalno zatvoreno za druge kulture, naročito kad se od njih vidi i neka dobrobit. “Kinezi su, po dolasku, uspeli svojom trgovinom da održe kakav-takav standard srednjeg staleža u Srbiji omogućivši velikom sloju ljudi jeftiniju robu. Otud se videla i dobrobit, kao i to da posle svih godina nije bilo incidenata ni problema sa doseljenicima. Bez obzira da li su ovde oformili porodice, još uvek su, u najvećoj meri, usmereni jedni na druge. Ako uđete u kinesku radnju, primećete da se na televizoru u njoj emituju kineski kanali.”

Istraživanje koje je Milica Anđelković Vesković, sa kolegicom Mirjanom Bobić, objavila 2015. godine “Stavovi građana centralnog dela Srbije prema uticaju doseljenika na tradiciju i kulturu njihove lokalne zajednice” jedno je od poslednjih iz ove oblasti, ali se ono u najvećoj meri odnosilo na izbeglice iz Bosne i Hrvatske (Užice, Šabac) i sa Kosova i Metohije (Novi Pazar, Kragujevac) i dokazuje tezu. Socioekonomsko okruženje je često razlog za pozitivan ili negativan stav, odnosno građani primećuju uticaj doseljenika na lokalnu kulturu, ali njihov stav prema njima u najvećoj meri

određuju, na primer, radne navike novih stanovnika. Osim toga, u daleko većoj interakciji sa domicilnim stanovništvom u odnosu na doseljenike iz Jugoistočne Azije, Indije, Bangladeša, Filipina ili Šri Lanke, oni su menjali životne navike i lokalnu kulturu, ali u meri koja je u gradu teško uhvatljiva, jer su sami gradovi živi organizmi koji brzo prolaze kroz transformacije. Osim toga, reč je o pripadnicima istog naroda sa istom kulturom i tradicijom i srodnim životnim navikama, što reakciju građana na doseljenike čini bitno drugačijom. Razlike u ekonomskom trenutku takođe nisu zanemarljive, jer se talas izbeglica video i kao opasnost za sopstvenu egzistenciju u teškim okolnostima lošeg životnog standarda. Novi radnici bili su pretnja da uzmu zauzeta radna mesta, za razliku od današnjih doseljenika koji popunjavaju upražnjene poslove.

No, već i tada se pojavljuju prva deficitarna zanimanja koja uvoze strance iz okruženja. Za razliku, međutim, od drvoseče koji je u prošlosti dolazio iz Bosne, Rumunje i Albanije, po potrebi i bez selidbe, radnici iz Indonezije ili Šri Lanke, angažovani u gradskom prevozu (za koje stanovnici glavnog grada, uzgred, često misle da su domaći Romi), ili Nepalci koji mahom rade na higijeničarskim poslovima, u hotelima i automehaničarskim i vulkanizerskim radnjama, graditelji iz Turske i Kine, svi se oni, u ovom momentu, kreću u zatvorenim grupama, između posla i mesta stanovanja, najčešće kolektivnog.

Poslodavci kažu da su stanodavci u prvo vreme bili nevoljni da izdaju manje prostore za život, kao što su dvosobni stanovi, na primer, u strahu od nepoznanica o načinu života i kulturi stanovanja tih pripadnika udaljenih naroda. Iz Turske se za obezbeđivanje kolektivne ishrane dovode i kuvari, a iz razgovora sa poslodavcima saznajemo da doseljenici nemaju nameru da se u Srbiji trajno nastane. Samim tim ni ambiciju da uče jezik, ali poslodavcima su “privlačni” jer su pouzdani i dobri radnici. Radnici u jednoj građevinskoj turskoj firmi nemaju nikakvih neprijatnosti u komunikaciji sa domaćinom, ali njihov je radijus kretanja mali. Žive u hotelu koji je firma sagradila i hrane se u kuhinji koju je firma organizovala. Za kuvanje su, takođe, doseljeni radnici iz te zemlje.

Prosečni radnici iz Nepala u Beogradu imaju platu oko pet stotina

Statusni simbol – dadilja sa Filipina

Hrvatska narodna banka nedavno je objavila da će vrlo uskoro toj zemlji nedostajati 400 hiljada radnika. Ako deficit nadomesti trasama koje Srbija utabava, radni doseljenici u toj zemlji mogli bi da čine deset odsto stanovništva. Za sada, hrvatski uvoz je uglavnom sezonski i doslovno ograničen na nekoliko meseci letnje sezone, koja bi se teško održala bez radnika iz Srbije i BiH, ali konstantan pad radno sposobnog stanovništva dovešće i do trajnijih migracija.

Arandarenko kaže da, u okruženju, Slovenci imaju trend uvoza radne snage, ali i jasnu politiku kulturne asimilacije koja je najpogodnija za Srbe, Hrvate i Bosance. “U Bosnu i Hercegovinu retki dolaze da rade, a problem radne snage i emigracije višestruko je veći nego u Srbiji”, objašnjava.

Slika koja se na sarajevskom aerodromu često može videti u vreme dolaska aviona iz Abu Dabija ili Dubajja, kad prostor u potpunosti ispunjavaju arapske nošnje i burke, ne govori o povećanom broju privremenih radnika ni doseljenika. Državljanari arapskih zemalja su poslednjih godina najčešći kupci nekretnina u okolini Sarajeva, koje koriste kao kuće za odmor. Reč je o bogatim Arapima, koji su delove tog grada u nekim slučajevima, poput Ilidže, u potpunosti naselili. No to nije rezultiralo promenama u životnim navikama Sarajlija koliko njihovim sređim zalascima u te delove grada.

Bez obzira na ne tako velike radno-migracione brojeve, na prostoru Balkana je ova nova ekonomska pojava mestimično, kaže Arandarenko, uticala na stvaranje i novih staleških trendova poput onog u Albaniji i na Kosovu i Metohiji gde je unajmljivanje spremačica i dadilja sa Filipina statusni simbol.

NOVI RUSKI TALAS

Kako je Jandeks zamenio balet

Zbog čega su Rusi posebna kategorija doseljenika i kakav je njihov uticaj na životne navike Srba

Za razliku od emigranata koji su se u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca doseljavali nakon Oktobarske revolucije i građanskog rata crvene i bele Rusije, nove doseljenike iz Rusije srpsko društvo ne tretira kao izbeglice niti oni o sebi tako misle. I njihov zbeg je, u poslednje dve godine, podstaknut razlozima koji su dvadesetih godina prošlog veka bili nezamislivi. U manjoj meri u Srbiju dolaze ne bi li izbegli mobilizaciju za ratište u Ukrajini, a u većoj da svoje poslove sklone od posledica zapadnih sankcija Moskvi. Iz ovih povoda proizilazi i glavna razlika između ruske i ostalih etničkih grupa novijih, a pre svega radnih doseljenika u Srbiju.

Reč je o višem socio-ekonomskom sloju, građanima čiji ih je finansijski status, uostalom, doveo i pred prvi negativan stereotip kod domaćina. Da su baš zbog dolaska Rusa cene najma stanova skočile u nebesa, niko nije mogao do kraja ni da porekne ni da dokaže, ali su pokušaji dokazivanja nakratko ohladile dobrodošlicu narodu koji se tradicionalno doživljava prijateljskim i srodnim.

Velike brojke od stotina hiljada doseljenika kojima se spekulisalo do sada nisu potkrepljene zvaničnim podacima, ali ni "ruski na svakom koraku" nije samo običan utisak. Popisano je, na primer, deset hiljada, odnosno, skoro tri puta više Rusa (koji godinu dana i više žive u Srbiji) 2022. u odnosu na prethodni popis stanovništva 2011. godine. Prema podacima MUP-a koji se povremeno objavljuju, na kraju ove godine u Srbiji bi trebalo da boravi oko 30 hiljada Rusa, a Nacionalna služba za zapošljavanje izdala je državljanima Ruske Federacije gotovo polovinu ukupno izdatih radnih

dozvola za strance (više od 16 hiljada). U prethodnoj godini taj broj bio je duplo manji, ali Rusi ostaju najveća grupa doseljenih radnika bez obzira što nisu "uvezeni" zbog manjka radne snage.

U škole u Srbiji, najviše u centralnim beogradskim i novobeogradskim opštinama, upisano je oko 700 đaka iz Rusije, i to bi bio čvrst znak trajne integracije u društvo da uistinu postoji težnja da se u Srbiji trajno ostane. Jer, poput Petra Šenegina iz Moskve, koji je domovinu napustio da ne bi bio mobilisan, većina teži samo da zadrži socijalni život onakvim kakav im je bio pre selidbe. Ovaj digitalni frilenser, koji sa devojkom Viktorijom živi u Beogradu oko godinu dana, o tome da se ovde nastani razmišljao bi ozbiljnije, kaže, da su porezi i drugi uslovi za otvaranje mini biznisa povoljniji. Za sada, dužina njihovog boravka zavisi od toka rata. "Živeo sam i u drugim evropskim gradovima, ali nigde nisam naišao na tako prijateljsku atmosferu. Moguće da je tako zato što smo kao narodi bliski i kroz istoriju nemamo neprijateljstva, a možda i zbog toga što fizički ličimo i ne odudaramo. Svakako u Beogradu se na svakom ćošku govori i engleski jezik i ne primećujem manje dobrodošlice ni prema drugima. Retko izlazimo uveče, ali to jesu klubovi sa ruskom muzikom, u kojima se, naravno, okupljaju Rusi. Ne zato što nam se srpski klubovi ne dopadaju, nego zato što ovu muziku razumemo", opisuje Šenegin kako se oseća i živi Rus u Beogradu.

Doseljenici iz te zemlje s početka prošlog veka uticali su, a u nekim granama umetnosti poput baleta i presudno, na slikarstvo, nauku, arhitekturu. Novi ruski doseljenici formirali su za sada sopstvenu muzičku i gastro-nomsku scenu, pa se svojevrсна supkultura razvija bez obzira što se domaće stanovništvo tek u izvesnoj manjoj meri odaziva izazovima tih noviteta – koncertima ruskih bendova ili posetama ruskim restoranima. To, međutim, nije slučaj i sa uslugama kompanije Jandeks, popularnog "ruskog Gugla", koje su takoreći eksplodirale od početka rata u Ukrajini. Iako godinama prisutne, pre dolaska novog talasa Rusa usluge Jandeksa nisu bile u širokoj upotrebi među Srbima, pa ni ova firma nije beležila dvostruko veći godišnji rast kao ove u odnosu na prethodnu godinu, kada je prvi put u Srbiji i registrovana, zajedno sa prvim doseljenicima novog talasa. •

evra, plaćene doprinose, smeštaj i topli obrok, ali cilj im je da barem polovinu zarade pošalju kući, što njihovu interakciju sa domicilnim stanovništvom svodi na minimum.

U grupama od po nekoliko do dvadesetak, Nepalci rade uglavnom u beogradskim firmama. Njihovo razumevanje engleskog je na izuzetno niskom nivou, a srpskog na još nižem. Firme u kojima su zaposleni iznajmljuju stanove u kojima žive u grupama od troje ili četvoro i oni se svakodnevno kreću od stana do obližnje prodavnice i kuće, a to isto važi i za doseljenike iz Indonezije i Šri Lanke.

Reakcija prosečnog stanovnika Srbije ostala je ista sto godina od kada je srpski seljak prvi put video crnog

čoveka na Solunskom frontu, u redovima francuske vojske. Iz vojničkih dnevničkih opisa autorka knjige "Veliki rat – mali čovek" Jasminka Tomašević zaključila je da je opis jedne komične situacije u kojoj se glavni akter Joka pomalo uplaši, a onda oduševljava videvši da je crn čovek isti kao beli, istovremeno "verni prikaz karaktera prosečnog srpskog vojnika, koji je neobrazovan i lakoveran i tamnoputom vojniku prilazi sa predrasudama, ali bez nipodaštavanja ili rasizma koji su bili svojstveniji savezničkim vojnicima sa Zapada". Na Joksin doživljaj su uticale i prijateljske okolnosti. A što je nekad bilo savezništvo u ratu danas je, izgleda, u obostranom ekonomskom interesu. •

DRAGANA PEJOVIĆ

Srbija svake godine izgubi jedan Zrenjanin

Sa doznakama od oko četiri milijarde evra, zaista se potvrđuje ironičan komentar mnogih ekonomista o tome da je nabolji srpski izvozni proizvod – njena radna snaga. Doznake donose više novca nego tri najveća srpska izvoznika zajedno

Demografska slika Srbije odavno je nepovoljna: tokom poslednje decenije Srbija je izgubila oko 760.000 stanovnika, a njihov ukupan broj pao je na ispod sedam miliona. Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2022. godine, ovaj pad je većim delom posledica negativnog prirodnog priraštaja (oko 460.000), a zatim i negativnog migratornog salda, u iznosu od oko 300.000 stanovnika.

Domaća statistika ne raspolaže pouzdanim podacima o broju i karakteristikama srpske emigracije, dok se unakrsnim slaganjem domaćih i brojnih međunarodnih statističkih podataka dolazi do procene **da iz Srbije godišnje emigrira između 50.000 i 60.000 ljudi**. Podaci Eurostata pokazuju da je ovaj broj emigranata premašen još 2019. godine, pre epidemije korone, pod čijim se uticajem ovaj trend na trenutak preokrenuo. Uz to, pošto broj srpskih emigranata u EU čini otprilike 80 odsto njihovog ukupnog broja, lako se može izračunati i njihov ukupan broj.

Nakon utvrđivanja okvirnog broja emigranata i procenivanja njihovih godišnjih migracija, najčešće se pokreće pitanje o tome **koliko Srbija gubi masovnim odlaskom mlade i kvalifikovane radne snage**. Sam gubitak se, pri tome, načelno sastoji iz dva dela. Prvi se odnosi na gubitak ljudskog kapitala, odnosno radne snage koja je napustila zemlju. Svojim radom u domovini, emigranti su pre odlaska primali određenu platu i u istom iznosu povećavali srpski BDP. Osim toga, brojni autori u gubitak zemlje uključuju i troškove koje je Srbija uložila u obrazovanje emigranata. Same procene se veoma razlikuju zbog različitih polaznih pretpostavki (od procene broja emigranata, broja i visine zarađenih dohodaka, a naročito zbog razlika u oceni sadašnje

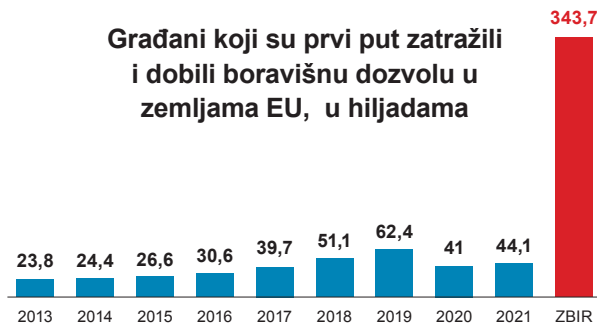
vrednosti troškova nekadašnjeg školovanja). Tako se i procene koliko Srbija gubi zbog emigracije kreću u rasponu od dve i po milijarde evra (Institut za razvoj i inovacije) do čitavih 36 milijardi dolara godišnje. ("Nedeljnik", Radonjić, Ostojić, 2023).

Prema analizi Instituta za razvoj i inovacije "Troškovi emigracije mladih", iz 2019. godine, **Srbija gubi oko dve i po do tri milijarde evra svake godine**. Pretpostavka je da je svaki emigrant u proseku u Srbiji zarađivao oko 19.500 evra godišnje (što je ekvivalentno mesečnoj plati od 1650 evra), te da je usled njegovog odlaska bruto domaći proizvod Srbije za toliko manji. Uz to, iz Instituta napominju da je razlika u zaradama između delatnosti u Srbiji velika, pa se tako računa da plate IKT stručnjaka dostižu iznos od oko 40.800 evra godišnje.

Sve u svemu, konačni obračun ove studije pokazuje da Srbija godišnje gubi između dve i po i tri milijarde evra. (Poređenja radi, priliv od doznaka iz inostranstva u proseku iznosi približno isto toliko, tako da se ispostavlja da su emigranti Srbiji uglavnom kompenzovali gubitak koji su svojim odlaskom stvorili).

Druge procene, međutim, govore o tome da su gubici Srbije mnogo veći. Nedavno objavljena analiza O. Radonjića i I. Ostojića, objavljena u časopisu "Nedeljnik", u obračun uključuje i troškove koje su i država i građani uložili u školovanje emigranata, i procenili da taj **trošak od odlaska emigranata godišnje iznosi 5,8 – 6,7 milijardi dolara**. Od ovog iznosa zatim se gubitak oduzimaju doznake i potom im se dodaje izgubljena proizvodnja, te se dobija procena čistog godišnjeg zbog emigracije. Ona se kreće u rasponu 22 – 34,6 milijardi USD godišnje, što iznosi polovinu bruto domaćeg proizvoda. Ove analize, međutim, ne zadovoljavaju jednu od

Građani koji su prvi put zatražili i dobili boravišnu dozvolu u zemljama EU, u hiljadama

Izvor: velikeprice.com/proračun autora/Ognjen Radonjić i Ivan Ostojić

Priliv doznaka u Srbiju, u milijardama evra

AP Photo / Darko Vojinović

neizostavnih zahteva statističke analize, a to je robustnost, odnosno, nepromenljivost rezultata pri relativno malim promenama ulaznih vrednosti podataka. U slučaju procene emigracija, ovaj problem je još složeniji. Po rečima tvorca prve navedene analize: "Nismo mogli da izračunamo koliko Srbija gubi zbog migracija jer ne postoje ni približno izvesni podaci ni o tome niti o strukturi iseljenika". Stoga ove procene treba uzeti sa velikom rezervom.

Prva nedvosmislena i lako merljiva dobit od emigracije su doznake, koje iseljenici šalju svojoj rodbini. Srbija je tu svojevrtni rekorder među evropskim zemljama.

Od dvadeset najvećih primaoca doznaka, Srbija zauzima trinaesto, a mereno udelom doznaka u bruto domaćem proizvodu, čak šesto mesto. Kako prikazuje prethodni grafion, doznake su stabilan prihod, koji opada jedino u doba velikih nevolja poput velike ekonomske krize i epidemije virusa korona. Prošlogodišnji veliki skok doznaka svedoči o najmanje tri promene: o daljem rastu emigracije, zatim o tome da je inflacija u inostranstvu povećala plate naših emigranata i konačno, da su sami pojedinačni iznosi doznaka procentualno povećani u odnosu na ranije godine. Jedna od katkeristika priliva od doznaka (osim kada su i sami u krizi) jeste njihova kontracikličnost – što je teža godina u domovini, doznake su veće.

Iseljničke doznake su odista izdašan priliv u platnom bilansu Srbije. Sa doznakama od oko četiri milijarde

Ukupan broj izdatih boravišnih dozvola za strance u Srbiji

	2022. godina	Udeo u ukupnom broju izdatih odobrenja u procentima
Ruska Federacija	20.058	52,1
NR Kina	5.253	13,6
Typcka	4.336	11,3
Indija	1.374	3,6
Kuba	1.048	2,7
Ostalo	6.410	16,7
Ukupno	38.479	100

Izvor: MUP

evra, zaista se potvrđuje ironičan komentar mnogih ekonomista o tome da je nabolji srpski izvozni proizvod – njena radna snaga. Doznake donose više novca nego tri najveća srpska izvoznika zajedno, a takođe, mnogo su izdašnije od izvoza malina (372 miliona dolara) ili automobila, gde je izvoz Fijatovih vozila Srbiji donosio oko milijardu evra, dok je sada ta proizvodnja obustavljena. A za razliku od svih ovih izvoznih proizvoda, iseljničke doznake su svakako daleko obilniji, stabilniji i na-

dasve – neprekidni izvor prihoda.

Uz to, doznake svojom stabilnošću i obilnošću osiguravaju stabilnost deviznog kursa i pomažu uravnoteženju spoljnotrgovinskog bilansa u celini. Uz to, višestruko pogoduju rastu životnog standarda primaoca doznaka, onih koji su nekada davno svoje darodavce školovali u Srbiji.

Druga nedvosmislena korist od emigracije za privredu Srbije leži u značajnom smanjenju stope nezaposlenosti. Anketa o radnoj snazi pokazuje da je od 2014. godine pa do danas nezaposlenost u Srbiji skoro prepolovljena (smanjena je sa 23,7 na 12,9 odsto). Tako je u isto vreme zemlju napustilo više od 300.000 emigranata, a broj nezaposlenih se smanjio za 280.000 ljudi. Istovremeno, to znači da bi nezaposlenost u Srbiji sistematski padala čak i da nije otvoreno bezmalo nijedno novo radno mesto!

Treća nedvosmislena korist je da novac koji stiže iz emigracije ima i povoljne političke posledice na vlast u zemlji, te se u radu prof. M. Arandaremla "Politička ekonomija izlaska i lojalnosti" emigracija naziva "glasanjem nogama" i zaključuje da doznake olakšavaju život vlastima jer se njihovim prilivom efektivno popravljaju životni standard uprkos ekonomskoj stagnaciji i lošim ekonomskim izgledima.

Skoro da izmiče pažnji podatak da se u Srbiju doseljava sve veći broj imigranata. Raspoloživi podaci iz Migracionog profila RS ukazuju da je tokom 2022. godine registrovan dolazak oko 39.000 imigranata, dok je godinu dana ranije oko 18.000 imigranata dobilo odobrenje za privremeni boravak u Srbiji. Kao i u slučaju kad trpi štetu od odlaska mladih, ovoga puta imigranti popravljaju starosnu piramidu zemlje u koje dolaze – što znači da će više ljudi u zemlji raditi, a manje biti u penziji, te se socijalna davanja automatski smanjuju. Uz to, imigranti po pravilu pripadaju mlađim i ekonomski aktivnim starosnim grupama.

Prema procenama Bloomberg Adria, Rusiju je od prošlog septembra 2021. godine, kada je Kremlj najavio delimičnu mobilizaciju, napustilo više od 700.000 ljudi, dok nezvanične procene govore o četiri miliona emigranata iz Rusije od početka rata. Oko 150.000 njih je, procenjuje Bloomberg Adria, potražilo utočište u Srbiji. U statističkim podacima se ubrzo pokazalo da je Srbija ugostila veliki broj ruskih turista. Već u oktobru (dakle, samo mesec dana nakon poziva u vojsku), broj ruskih turista u Srbiji porastao je za 117 odsto na godišnjem nivou, registrovano je u evidenciji srpskog Republičkog zavoda za statistiku.

Uz to, u Srbiju se doseljava veliki broj kineskih emigranata. U Migracionom profilu Srbije iz 2022. godine navodi da je u Srbiji zabeležen rekordan broj stranaca, među kojima su najbrojniji strani državljani koji borave zbog angažovanja u IT sektoru i realizaciji infrastrukturnih projekata. Najveći broj njih došao je iz Rusije (37,8 odsto) i Kine (20,3 odsto), koji su inače tradicionalno najbrojniji imigranti, dok je istovremeno zabeležen rast doseljavanja državljana Turske i Indije.

Uz rast cena nekretnina, kao i rast rente na iznajmljivni prostor, što je rastuća korist njihovim domaćim vlasnicima, pozitivna strana imigracije je svakako i u tome što u Srbiji raste broj visokokvalifikovanih radnika, naročito u sektoru informacionih tehnologija, što Srbiju

može učiniti privlačnijim tržištem u nizu visokoprofitabilnih privrednih sektora.

Srbiji ipak ostaje problem sve većeg i sve brojnijeg iseljavanja građana iz zemlje, koji se ne zaustavlja čak ni uz obećanja vlasti o tome da će Srbija bezmalo dostići prosečnu platu u susednoj Hrvatskoj, koja je članica Evropske unije. Isto tako, skorašnja istraživanja pokazuju da je i u Hrvatskoj iseljavanje prilično brzo i da se ne zaustavlja. Stoga se postavlja pitanje zbog čega ove dve zemlje ne slede opšte pravilo, po kome se emigracije odvijaju ubrzanim tempom sve do trenutka kada se dostigne bruto domaći proizvod od 5000 dolara po stanovniku, da se nakon toga emigracija usporava, a nakon 10.000 dolara po stanovniku taj se trend odvija u suprotnom smeru.

Međutim, pokazuje se da je ova pravilnost pre dobra opservacija, nego što predstavlja neki univerzalan ekonomski zakon. Nedavno istraživanje "Institucije, privredni rast i ekonomska migracija: slučaj Srbije" pokazuje kako je visina dohotka po stanovniku tek jedan od

razloga da ljudi emigriraju i pokazuje se nedvosmisleno da lošije uređene države, gde je visoka korupcija, nizak nivo vladavine prava, loš kvalitet javnih usluga (zdravstvo, prosveta) gube više stanovnika od zemalja gde su državne institucije razvijenije. Iskustva mnogih zemalja u tranziciji pokazuju da, recimo, uprkos velikom rastu plata, emigracija iz Rumunije je sve veća i veća, a isti se scenario ponavlja i u Hrvatskoj. Dakle, ni članstvo u Evropskoj uniji, bez suštinskih reformi institucionalnog okvira, ne zaustavlja niti usporava emigraciju. Naprotiv, sam ulazak u zajedničko slobodno tržište olakšava potencijalnim emigrantima da potraže posao u bilo kojoj drugoj zemlji, te

bi to bio slučaj i sa Srbijom ukoliko bi nekada postala njen član. Tada bi, dakle, uz neizmenjen institucionalni okvir, ovde trebalo očekivati još brže i još obilnije i trajnije talase emigracije od ovih koje se danas beleže.

Za sada, Srbija godišnje gubi grad veličine Zrenjanina. Istovremeno, priliv od doznaka iz inostranstva raste, a započeo je i "priliv mozgova" iz inostranstva. Pa ipak, bez promene institucionalnog okvira, psihološko objašnjenje migracija biće u mnogome sadržano u rečima "Ljudi odlaze iz Srbije jer ovde nema pravde". Za sada, ipak, nema naznaka da će se na tom planu bilo šta skoro promeniti. •

DANICA POPOVIĆ

Zemlje u kojima živi najviše ljudi rođenih u Srbiji

Austrija	195.000
Švajcarska	168.629
Francuska	84.701
Italija	45.581
Mađarska	38.724
Australija	37.967
Kanada	35.859
SAD	28.334
Slovenija	28.334

Izvor: UN

U 2022. godini u Srbiji je zabeležen rekordan broj stranaca, među kojima su najbrojniji strani državljani koji borave zbog angažovanja u IT sektoru i realizaciji infrastrukturnih projekata. Najveći broj njih došao je iz Rusije (37,8 odsto) i Kine (20,3 odsto), a zabeležen je i rast doseljavanja državljana Turske i Indije

Evropska žeđ za balkanskim radnicima

Nemačka, ali i Austrija, Švajcarska, Slovačka i Češka, postale su “usisivač” balkanske radne snage – samo u 2019. se u EU zbog posla preselilo 255.000 ljudi

Za slavskom trpezom porodice Stojanović i ove godine je više ljudi nego prethodne. Kako domaćin Aleksandar (40) kaže uz osmeh, za Mitrovdan im dolazi pola Bele Crkve i pola bivše Jugoslavije. I tu ima ljudi svih branši, od medicinskih sestara i lekara, preko keramičara, građevinaca, vozača, trgovaca i policajaca, do naučnika, nastavnika, pravnika i novinara. Narastajuća brojnost i raznovrsnost gostiju možda ne bi bila čudna da se ovo slavsko veselje dešava u njihovoj rodnoj Beloj Crkvi a ne u nemačkom gradiću Epelhajm, 90 kilometara južno od Frankfurta. Štaviše, raznovrsnost obrazovnih i radnih iskustava gostiju za velikom sofrom možda najslikovitije pokazuje da Nemačka odavno više nije samo raj za balkanske majstore, medicinske radnike i vozače, već uveliko “usisava” ljude svih branši, pa čak i one bez kvalifikacija.

“Kada sam došao u Nemačku pre devet godina, tada sam bio jedan do malobrojnih sa naših prostora u bolnici u kojoj radim. Projekat ‘Tripl vin’ u kojem je Srbija učestvovala doprineo je da nas od tada do danas ima toliko da bukvalno možemo na našem jeziku radimo primopredaju smene. Najviše ima zdravstvenih radnika iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Severne Makedonije, znatno manje iz Hrvatske i samo nekoliko iz Crne Gore. Poslednjih pet godina se toliko intenzivirao taj dolazak da je počeo da liči na masovni egzodus medicinskih radnika sa Balkana”, objašnjava Stojanović, koji kao bolničar radi u jednoj privatnoj bolnici u Hajdelbergu.

Međutim, ovaj egzodus ni izbliza nije namirio potrebe nemačkog zdravstva. Nemački ekonomski institut procenjuje da Nemačkoj danas nedostaje oko 200.000 bolničara i negovatelja, a da će 2030. taj manjak iznositi oko pola miliona ukoliko ne bude značajno uvećan dolazak stranog osoblja. “Kao predstavnik sindikata, imam kontakte i sa drugim bolnicama i mogu da kažem da svuda ‘gori’”, ukazuje Stojanović. “Nemačka je žedna naših medicinskih radnika”.

Ali to je samo jedna od niza branši kojoj predstoji svojevrsna kataklizma, jer bebi-bum generacija odlazi u penziju i ostavlja ogromnu rupu na tržištu rada.

Primeru radi, od ukupno 850.000 građevinaca u Nemačkoj, narednih godina čak 150.000 njih odlazi u penziju.

Iako cela nemačka ekonomija trenutno usporava zbog velikog skoka cena energenata i geoeonomskog prekomponovanja sveta, ona već sada ima znatan manjak radnika. Ne pomaže ni to što su stranci zaposleni na skoro 70 odsto novootvorenih radnih mesta, jer je ovih dana zabeleženo da ima čak 1,8 miliona otvorenih a nepopunjenih radnih mesta. Stručnjaci ističu da je time ove godine izgubljeno više od 90 milijardi evra dodate vrednosti, što odgovora veličini čak dva odsto ukupnog

nemačkog ekonomskog proizvoda.

Prema anketi nemačke Privredne komore, svaka druga nemačka kompanija ima problem da popuni upražnjeno radno mesto, pri čemu su industrija i građevinarstvo najteže pogođeni.

“Situacija sa kvalifikovanom radnom snagom i dalje je veoma kritična”, ističe zamenik direktora

Komore Ahim Derks dodajući da “neke branše ne govore samo o manjku kvalifikovanih radnika, već o svesopštem nedostatku radne snage”.

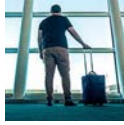
Srazmere problema shvataju uveliko i ekonomisti i političari tako da je upadljiva i promena retorike u kojoj padaju svojevrsni društveni tabui. Pa tako predsednica Nemačkog Saveta ekonomskih stručnjaka Monika Šnicer ističe da je Nemačkoj potrebno toliko radnih imigranata da sasvim sigurno mnogi od njih neće govoriti nemački jezik.

“Ako želimo svake godine 400.000 novih građana kada se oduzme poprilična emigracija i ako želimo da održimo brojnost radne snage, Nemačkoj je potrebno godišnje milion i po imigranata”, kaže Monika Šnicer i dodaje da je za to potrebna “kultura dobrodošlice” u kojem nemački konzulati neće odvrćati imigrante već im nuditi usluge. “Ne bi trebalo da zahtevamo da strani kvalifikovani radnici za svaki posao moraju da govore nemački. Umesto toga, trebalo bi da obezbedimo da zaposleni u konzulatima govore engleski”.

I dok šefica svojevrsnog nemačkog “saveta mudraca” nastoji da razbije nemački tabu o tome da radnici u

AP Photo / Markus Schreiber

Nemačkoj moraju i da govore nemački, političari istovremeno kreću u naizgled šifozrenu migrantsku retoriku – s jedne strane, zagovaraju borbu protiv dolaska tražilaca azila, a s druge, kreiraju uslove za privlačenje radnih imigranata iz inostranstva. Tako se verovatno prvi put dogodilo da jedan konzervativni nemački političar u svojoj kampanji za reizbor obećava uspješnije doseljavanje stranaca. Konkretno, medicinskih radnika sa Zapadnog Balkana.

To je ovog proleća učinio sada već reizabrani bavarski premijer i predsednik Hrišćansko-socijalne unije Markus Zeder, koji je u kampanji Bavarcima obećao da će u glavnim gradovima država Zapadnog Balkana otvoriti kancelarije za uvoz radnika po “brzoj traci”, koje će regrutovati ne samo medicinske, već i ostale kvalifikovane radnike kojih manjka.

Takva kancelarija je već otvorena u Tirani i samo je jedna od nemačkih poluga kojom se želi privući što veći broj radnika sa Balkana. Zvanična statistika nemačke Savezne agencije za rad ukazuje da je među onima koji su zaposleni na novootvorenim radnim mestima najveća ona grupa u kojoj su državljani zemalja Zapadnog Balkana. Prošle godine ih je bilo 46.000, a sledeći po brojnosti su Ukrajinci, njih 43.000, što je poprilično skroman broj uzimajući u obzir da je prošle godine više od milion Ukrajinaca izbeglo u Nemačku.

Dodatno “usisavanje” balkanske radne snage očekuje se i kroz primenu nedavno usvojenog novog zakona o useljavanju stručne radne snage. Njim se, s jedne strane, uvodi bodovni sistem za doseljavanje radnika, koji će omogućiti doseljavanje čak i onih koji nemaju formalne diplome već samo bogato radno iskustvo koje je traženo. S druge strane, njim se produžava i uvećava Zapadnobalkansko pravilo, kojim je minulih osam godina omogućeno državljanima zemalja Zapadnog Balkana da ukoliko dobiju ponudu za posao, mogu da dobiju vizu i bez formalnih kvalifikacija ili znanja nemačkog jezika. Dosadašnja godišnja kvota od 25.000 povećana je na 50.000 ljudi iz regiona koji po ovom osnovu mogu da dobiju vizu.

Ovaj propis je doveo do dramatičnog rasta broja novopridošlih Balkanaca, što se vidi u broju prvoizdatih boravišnih dozvola u Nemačkoj, koji je za građane regiona 2019. godine bio tri i po puta veći nego 2013. Broj novopridošlih je skočio sa oko 24.000 na više od 85.000 godišnje, a analize nemačkih sociologa su

ocenile efekat Zapadnobalkanskog pravila kao čist uspeh.

Ali, da nije samo Nemačka taj “usisivač” već i mnoge druge zemlje Evropske unije, svedoči i to što je godišnji broj novih imigranata sa Zapadnog Balkana skočio u istom periodu za oko dva i po puta, to jest sa oko 98.000 u 2013. na više od 255.000 u 2019. godini.

Ono što, pak, sada delom usporava ovaj trend jeste to da je veliki skok troškova stanovanja, hrane i energenata u zemljama poput Nemačke počeo da utiče na gastarbajterske tokove pretvarajući ih više u kružne migracije nego u dugoročno iseljavanje. Mogućnosti da se uštedi od rada u Nemačkoj, Austriji, Švajcarskoj i Francuskoj su za mnoge radnike smanjene, što je umanjilo njihovu privlačnost kao destinacija na koju se sele trajno i sa celom porodicom. Nasuprot tome, podaci o migracijama Eurostata ukazuju da su u krug zemalja primamljivih za gastarbajtere ušle Slovačka, Češka, Mađarska i Malta.

Ipak, podaci Nemačke organizacije za međunarodnu saradnju (GIZ) ukazuju da dve trećine građana Srbije koji zemlju napuštaju zbog posla odlazi u EU, od kojih

čak 40 odsto u Nemačku. Ali, 60 odsto onih koji odlaze u Nemačku učestvuje u kružnim migracijama, odnosno radi na relaciji dijasporamatična zemlja.

“Odliv srednje kvalifikovanih imigranata iz Srbije je značajan i porastao je u odnosu na druge nivoe kvalifikacija. Treba imati u vidu da je zarada i dalje glavni motivišući faktor prilikom donošenja odluke o migraciji”, kaže Jovana Stamenković, savetnik za upravljanje migracijama u GIZ-u, dodajući da još nemaju egzaktno podatke o uticaju skoka rasta troškova života na migracione tokove.

Na terenu je, pak, očigledno da su kružne migracije postale veoma prisutne među zanatlijama i kvalifikovanim radnicima u građevinarstvu i to ne samo zbog rasta troškova života u EU, već i u popriličnom skoku zarada ovih branši kod kuće. Zbog toga u poslednje vreme iskusni građevinci sa Balkana prihvataju jednokratne angažmane u Nemačkoj samo ako im poslodavac obezbedi besplatan smeštaj i bar jedan obrok dnevno.

Zapravo, Balkan se sve više nalazi u svojevrsnoj začaranoj spirali gastarbajterskih seoba, to jest između cirkularnih migracija, trajnog iseljavanja u EU i doseljavanja radnika iz Azije. U toj spirali evropska žeđ za balkanskim radnicima još nije utoljena. •

NENAD RADIČEVIĆ

I Orbanova Mađarska želi strance

Uprkos dugogodišnjoj antimigrantskoj politici i retorici, mađarski premijer Viktor Orban je pre nekoliko meseci u govoru u Privrednoj komori Mađarske priznao kako je zemlji neophodno da “uveze” oko pola miliona novih radnika narednih pet godina kako bi mađarska privreda zadovoljila svoje potrebe za radnom snagom. Ekonomski rast Mađarske u protekle dve decenije najvećim delom je posledica obimnih stranih investicija iz Nemačke, Kine i Južne Koreje, koje su dovele praktično do pune zaposlenosti. Stopa nezaposlenosti od 3,9 odsto ukazuje da su Mađarskoj neophodni strani radnici te da potrebe privrede čine deplasiranom poruku kojom su dočekivani migranti i tražioci azila 2015. godine a koja je glasila: “Ako dođete u Mađarsku, ne možete oteti posao Mađarima”.

Početak izgradnje nove fabrike automobila “Be-em-ve” (BMW) u Debrecinu pokazao je da se bez stranaca ne može pa je dovedeno nekoliko stotina građevinaca iz Turske i sa Filipina, iako je vlastima to i dalje tabu tema. Lokalni eksperti, pak, ukazuju da realizacija Orbanovog ambicioznog projekta reindustrijalizacije zemlje neće biti moguća bez stranih radnika, u čijem dovođenju Mađarska poprilično kaska. Prema podacima lokalnog mađarskog centra za zapošljavanje, Mađarska ima oko 100.000 stranih radnika. Po broju stanovnika slične susedne zemlje – Češka i Austrija – zapošljavaju, pak, 700.000 odnosno milion stranaca.

INTERVJU: DR TANJA FENDEL,
INSTITUT ZA ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA RADA
I ZAPOŠLJAVANJA U NIRNBERGU

Novi zakon povećaće emigraciju sa Zapadnog Balkana

Od radnika koji su došli u Nemačku na osnovu Zapadnobalkanske uredbe, njih 63 odsto je 2020. radilo na pozicijama kvalifikovanih radnika ili na višem nivou kao specijalisti ili stručnjaci

Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung

Vodeći nemački stručnjaci smatraju da je veća imigracija jedini odgovor na pesimistične projekcije da će se korpus nemačke radne snage do 2060. godine smanjiti za najmanje 15 miliona ljudi. U kontekstu već rastuće migracije ljudi sa Zapadnog Balkana u Nemačku i druge države članice EU, neizbežno se postavljaju pitanja o tome kako će pad stan-

novništva negativno uticati i na ekonomski rast na Zapadnom Balkanu.

Viši istraživač migracija radne snage u nirnberškom Institutu za istraživanje tržišta rada i zapošljavanja dr Tanja Fendel naglašava da je "smanjenje kvalifikovane radne snage, koje negativno utiče na ekonomski rast u zemljama izvora migracije, relevantan problem koji treba da razmotre zemlje koje pokušavaju da smanje nedostatak kvalifikovane radne snage imigracijom". Ona daje primer programa "Triple win", koji Nemačka koristi da "regrutuje zdravstvene radnike samo iz zemalja sa viškom kvalifikovanih radnika".

U tom kontekstu, kako Nemačka gleda na Zapadni Balkan? Samo kao izvor pouzdane kvalifikovane radne snage sa dobrom sposobnošću za integraciju?

U prvom mesecu primene, Zapadnobalkansko pravilo kritikovano je iz nemačkih ambasada zbog povećanog odliva mozgova u zemljama Zapadnog Balkana. Međutim, činilo se da je ova kritika uglavnom izazvana velikim opterećenjem nemačkih ambasada, koje su bile preplavljene zahtevima za vizom, a sve kao rezultat često primećenog problema da zakonske promene nisu praćene institucionalnim promenama u administraciji. Ali, u našim podacima vidimo da su imigranti veoma mobilna populacija i da je verovatnoća da se vrate u svoje matične zemlje prilično velika. Povratna migracija može imati pozitivne efekte na ekonomski rast zemalja s obzirom na to da migranti

steknu znanje radom u Nemačkoj. Štaviše, većina njih šalje novac članovima porodice koji još žive u zemlji porekla, i na taj način poboljšavaju blagostanje svoje matične zemlje.

U naučnom projektu evaluacije Zapadnobalkanskog pravila, sa svojim kolegama ste ga ocenili kao uspeh. Koji su bili glavni uzroci tog uspeha?

Naše istraživanje je pokazalo da među kompanijama u Nemačkoj postoji velika potražnja za radnicima sa Zapadnog Balkana i da su zapošljavanje preko ovog pravila najčešće nastajala preko privatnih i profesionalnih mreža kontakata. Poslodavci su naglasili da ove mreže olakšavaju postizanje odgovarajućeg podudaranja između profila kandidata i zahteva radnog mesta. Radni odnosi su bili veoma stabilni sa – u poređenju sa drugim grupama migranata – malim brojem osoba koje menjaju firmu nakon dolaska u Nemačku. Da bi povećali stabilnost, mnogi poslodavci su novozaposlene podržali u procesu spajanja porodice, njihovom pohađanju kurseva jezika ili pronalaganju smeštaja i posla za članove porodice. U svim sektorima zaposleni sa Balkana su opisani kao skromni, vredni, fleksibilni i visoko motivisani, što je svakako doprineo njihovoj uspešnoj integraciji na tržištu rada.

Ova uredba je takođe pomogla mnogim ljudima da preskoče priznavanje diploma kao jedne od glavnih prepreka za kvalifikovane imigrante da uđu na nemačko tržište rada?

Pošto je nemački obrazovni sistem teško uporediv sa sistemima drugih zemalja, priznanje obrazovnih kvalifikacija je naporan proces, koji trenutno u proseku traje više od godinu i po dana. U tom smislu, Zapadnobalkansko pravilo je velika olakšica, koja ne zahteva kvalifikacije ili priznavanje kvalifikacija, osim za regulisana zanimanja. Više od polovine zaposlenih, njih 63 odsto, koji su od 2016. do 2017. došli preko uredbe, u 2020. su radili na pozicijama kvalifikovanih radnika ili na višem nivou kao specijalisti ili stručnjaci. Dakle, propis su uveliko koristile osobe koje su, što se tiče kvalifikacija, imale mogućnost da migriraju u Nemačku kao kvalifikovani radnici, ali su obavezu priznavanja diplome možda procenile kao previsok zahtev.

Kakva su očekivanja od novog zakona o useljenju nemačkih kvalifikovanih radnika? Da li se očekuje taj priliv radne snage sa Zapadnog Balkana u Nemačku?

Što se tiče minimalnih zakonskih kriterijuma, Zapadnobalkansko pravilo je i dalje poželjnije u poređenju sa drugim putevima radne migracije za građane trećih zemalja. Međutim, za radnike sa Zapadnog Balkana koji žele da emigriraju, ali imaju problema sa pronalaganjem posla pre dolaska u Nemačku, uvođenje sistema baziranog na bodovima može biti alternativni put migracije. Bodovni sistemi imaju dobru reputaciju jer ih je lako sprovesti i imigranti obično od njih očekuju da budu pravedniji jer uzimaju u obzir individualne okolnosti. Zbog toga bi ove izmene zakona mogle dodatno da povećaju broj imigranata iz zemalja Zapadnog Balkana koji traže posao u Nemačkoj. •

NENAD RADIČEVIĆ

Otišli su došli, došli su otišli

Čamil Sijarić piše da je nekada davno neki narod živeo na Pešteri i ostavio ralo u snegu, u zemlji. Izašli su u proleće da oru, ali bio je dubok sneg. Onda su otišli odavde. Otišli, ko zna kuda

ENES HALILOVIĆ

1.

Kuda prođu siromašni, onde ni korov ne raste. Tako je pevao hrvatski pesnik Slavko Mihalić.

otišli su došli
došli su otišli

Tako je pevao albanski pesnik Ali Podrimja.

2.

Čitalac koji danas doputuje na Pazarište, naselje na raskrsnici puteva prema Novom Pazaru, prema Sopotanima i Pešteri i prema Tutinu i Crnoj Gori, ugledaće staro trgovište sa kućama u kojima su nekad živeli trgovci, ugledaće luksuzni restoran i na brdu tvrđavu Ras – pre dvadeset godina na mestu restorana, u kućama od sige, bilo je izbegličko naselje. Živeli su tu, svi skupa, ujedinjeni u bolu, ljudi prognani iz svojih domova – iz Hrvatske, BiH, sa Kosova, trajali su dobro shvatajući jedni druge. Ujedinjeni, ljudi različitih nacionalnosti, bili su u podnožju jednog drevnog grada, tamo gde se sastaju dve reke – Raška i Sebečevska reka – bili su izdržavana lica u vlažnim sobicama.

Sećam se bake Feride iz Goražda koja je tu sama živela, često je šetala po Novom Pazaru, upoznali su je mnogi. Jedanput mi je pokazala sliku svog sina. Iako je bila sama, siromašna, imala je snage da zapeva. Kolega kameraman i ja jedanput smo snimili kako peva, ali ko zna gde je danas taj snimak, možda na informatičkim grobljima.

Ovaj tekst je sećanje na tu pesmu.

Bila je među izbeglicama i jedna žena iz Hrvatske koja je čistila bogatije kuće u Novom Pazaru pa je – dan po dan, dinar po dinar – zaradila i kupila stan za sebe, muža i dvoje zlate dece.

Sećam se i jedne tužne slike... Mlad novinar sam bio, često sam među izbeglice odlazio, pisao o njima, snimao njihove teške reči, i tamo ugledah jednu lepu devojkicu koja je nosila šorts, ali na nogama joj behu vidljive dlake. Svi pričamo o krizi, ali ja otada videh noge mnogih devojkica i žena na ulicama raznih gradova, ali ne videh takve noge obrasle dlakama. Video sam stid na licu te lepe devojkice. Koliko je bila siromašna kad u doba cvetanja devojstva nije imala novca ni za žilet ni za agdu.

To su oni koji su došli jer ih je muka naterala i svi su ostavili neki trag. Neko je doneo reč, neko suzu, neko šalu, ali svi su imali osmeh, namučen, ali stvarni osmeh.

3.

Bila je u Novom Pazaru žena po imenu Zenifa Hubanić. Nadam se da nisam jedini koji pominje njenu dobrotu.

Živela je u bogatoj kući, udata za biznismena Šefka Alomerovića, rodila je možda sedmoro ili osmoro dece. Poreklom je bila iz persijskog plemena Huban. Bila je čuvena kulinarka svog doba. Za kratkog veka, kroz dom Alomerovića prošlo je možda dve hiljade izbeglica. Tih devedesetih godina XX veka, za mnoge se našla kašika, topla i čista postelja u kući Alomerovića, obrok, topla reč, uteha. Šefko Alomerović je bio medijski eksponirana ličnost, ali Zenifa Hubanić, njegova supruga, bila je u kući okružena decom i izbeglicama. Može li čitalac da zamisli koliko strpljenja ima žena koja ugosti tolike ljude, stare i mlade, žene i decu. Neki su prenoćili jedno veče, neki su ostali po tri godine ili više.

Predlagao sam jednoj uticajnoj drugarici u Novom Pazaru da neka ulica ponese ime Zenife Alomerović. Moja inicijativa nije urodila plodom. Predlagao sam jednom čoveku iz BiH, koji je na nakekavoj vlasti, da jedna ulica u BiH ponese ime Zenife Alomerović. Rekoh, toliko građana iz BiH je sačekala toplom rečju, ugostila, prinela tanjir, oprala posteljinu, ispratila... da se ne zaboravi njeno dobro.

Da li se neko setio da napiše tekst o toj ženi?

Zar je teško setiti se nekoga ko je ponudio dobrotu i pažnju onda kad je bilo teško.

Taj mi čovek iz BiH reče da treba pokrenuti inicijativu.

On na vlasti, može to učiniti lako, ali traži inicijativu – verovatno je mislio pismenu inicijativu. Zar je ovaj svet, zar je narod spreman da zaboravi dobrotu te žene koja je mlada otišla sa ovog sveta? Uvek sam se pitao gde su u novinama pisma ljudi koji su došli u njihovu kuću? Zar nije neko napisao tekst kao sećanje? Da li je neko došao posle trideset godina, iz bogatog sveta, da pokuca opet na ta vrata i donese cvet za tu damu? Da je pokucao na vrata, video bi da je Zenifa Hubanić otišla na drugi svet.

Zašto je pominjem danas i ovde?

Imala je sluh za one koji su došli. Ugostiti, ispeglati, nahraniti, razgovoriti, oprati, utešiti... to su bili njeni glagoli.

4.

U Tutinu je narod mnogo verovao takozvanim narodnim lekarima, vječevima.

“U kafani, u Godovu, kod gazde Nahoda, radila je ko-nobarica Rada – doseljena odnekud iz Šumadije – lečila je glavobolju, stotine i hiljade ljudi je godinama lečila od teških migrena”, kaže prosvetni radnik u penziji Hazir Dedremez. A kako je Rada lečila? Tri puta bi okrenula dojkicu oko glave svog “pacijenta”, a potom ga udari dojkicom po čelu i po nosu i kaže: “Bjež Dobarcu, pojekoh te”.

Enes Halilović

Derdemez tvrdi da su mnogi Radini “pacijenti” govorili kako su nakon tog rituala bolovi prolazili kao rukom odneseni.

Ali, jedni dolaze, drugi odlaze.

A tek kako su zažalili Tutinci kad se u Kragujevac odselio Jovan Obradović. Običan čobanin, ali dobar lekar, govorili su.

“On je živio u selu Mitrova, pamtim ga kao tihog i skromnog čoveka koji je imao neko znanje da popravlja iščašenja, lomove, povrede kostiju. Tada nije bilo ortopeda ni u Tutinu ni u Novom Pazaru. Narod se često povređivao radeći u šumi, na njivi, bilo je teških povreda od volova i konja i Jovan se nije libio da namešta skočne zglobove, laktove, teške prelome. Verovatno je to znanje porimio od nekog iz svoje porodice, ali je karakteristično to što – iako bi došli ljudi sa teškim bolovima, a odlazili sa olakšanjem – Jovan nije skupo naplaćivao svoje ‘medicinske’ usluge. On je bio zadovoljan ako mu neko donese pletene čarape, flašu mleka, kilogram ora-ha...”, seća se Hazir Derdemez i dodaje da su Tutinci godinama išli u Kragujevac da ih Jovan leči.

“Dobar doktor, a nije skup”, govorili su.

5.

Ali, dolazili su i istinski medicinski stručnjaci. Poznato je koliko su Rusi dali Kraljevini SHS nakon 1917. godine. Došli su i doneli mnoga znanja kao lekari, šumarski inženjeri, lingvisti, matematičari...

U Novi Pazar je došao Niktopolion Černozubov, koji će kasnije u Beogradu postati profesor Medicinskog fakulteta, a 1924. Rus Mihajil Jermakov ovde je otvorio ambulantu za kožno-venerične bolesti. Oba su u narodu upamćeni kao ugledni ljudi koji su doneli znanja. Kako li su gledali na medicinska znanja lokalnog stanovništva koje je imalo, kao što i danas ima, mnoge vidare, travare, takozvane narodne lekare?

6.

Novi Pazar je kroz vekove primao ljude i slao ljude u svet. Jedna mahala u ovom gradu zove se Čerkez mahala po Čerkezima koji su sa Osmanlijama došli sa Kavkaza. Čerkeskog porekla je čuveni glumac, dobitnik Sterijine nagrade, Rifat Rifatović, koji ponosno ističe svoje poreklo u Novom Pazaru gde je omiljen.

Postoji i Nikšićka mahala, formirale su je izbeglice iz Nikšića koje su posle 1878. napustile domove.

Još za vreme kralja Uroša I Nemanjića ove krajeve naseljavaju germanski rudari, Sasi. Živeli su i kopali u ovdašnjim rudnicima – u Gluhavici kod Tutina i u mnogobrojnim rudnicima na Rogozni.

7.

Najgore što sam ikada video u Novom Pazaru desilo se 2020. godine, u jednoj noći, a to je zabeleženo kamerom. Još uvek na internetu može da se nađe snimak tog strašnog događaja. Jedan Novopazarac se lažno predstavljao kao policajac u civilu i oteo je novac dvojici izbeglica iz Sirije. Pretresa sirotinju i uzima ono što mu ne pripada.

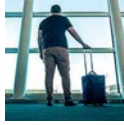
8.

Avganistanac Hamidulah Hakimi koji je boravio u Tutinu, doneo je vredne ruke. Da ne bi po ceo dan gledao televiziju, počeo je na gradskom trgu da prodaje ceđene sokove. On i njegov sin Imran, još kada je imao tri godine, od jutra do mraka cedili su nar, jabuke i šargarepu. Čašu ceđenog soka prodavali su za sto dinara.

“Izabrao sam ovaj posao jer nije zahtevao mnogo ulaganja. Nabavio sam tezu i kupio sokovnik, a voće nabavljam u prodavnicima”, rekao je Hamidulah koji bi uveče ugledao osmeh svoje supruge Margan, kojoj je donosio osmeh zadovoljnog čoveka, oplemenjenog celodnevnom radom.

Videvši Hamidulahovu vrednoću, mladi Tutinci su se organizovali i kupili mu novi sokovnik.

9.

Najhladnija je Pešter u Evropi. Ko je u januaru otvorio vrata automobila u Dugoj Poljani, zna o čemu govorim, naročito ako je vozio prema Karajukića Bunarima, prema Uglu i Dolićima.

Kinez, trgovac koji je otvorio prodavnicu u Dugoj Poljani, otišao je odavde, ne zbog male zarade. Zbog mraza.

10.

Na Peštarsku visoravan mnogi su vekovima doseljavani po kazni. Najveća migracija na Pešter zabeležena je 1703. godine kada su porodice iz okoline Skadarskog jezera dovedene da se prinudno nasele.

Nije lako zime zimiti na Pešteri – to je reč ženskog roda, koju mnogi novinari siluju tako što pišu na “Pešteru”, kao da je muškog roda.

Ćamil Sijarić piše da je nekada davno neki narod živeo na Pešteri i ostavio ralo u snegu, u zemlji. Izašli su u proleće da oru, ali bio je dubok sneg. Onda su otišli odavde. Otišli, ko zna kuda.

Nauka kaže da su tu nekad živeli Daradanci. Nema ih ovde više, otišli su kao rosa sa trave, ali ostao je njihov stakleni nakit da se čuva u Narodnom muzeju u Beogradu, stotine minduša od stakla u obliku kokoški – time su se ukrašavale njihove žene.

11.

Mnogi prosvetni radnici dolazili su na Peštarsku visoravan, među njima i Dionisije Janković iz Kikinde, koji je zavoleo ovaj kraj i ljude u njemu. Nabavio je malu meteorološku stanicu i decenijama vršio merenja, javljao da je živa u termometru dodirivala i 39. po deok ispod nule.

Došla je na Peštarsku visoravan, u selo Bare, i partizanka, učiteljica Mirjana Stojanović iz Petrinje. Došla i ostala. Zavolela zime, planine, dozivanje vukova, a do smrti je bila u kući bez struje.

Radila u staroj školi i jednog dana napisala pismo nekom od partizanskih čuvenih boraca, zatražila da se u Barama napravi nova škola. Taj neko u Beogradu lobbirao je gde treba i iza Mirjane je ostala škola koja već četrdesetak godina zimama i vetrovima odoleva. Tu je došla Mirjana, tu učila decu, tu i sahranjena.

12.

Na brdu Gradina iznad Novopazarske banje, kaže Marko Popović, bila je u Samuilovo doba bugarska vojna utvrda. Došli i otišli. I Mongoli su u 13. veku došli i otišli. I Teodorih, kralj Vizigota i Ostrogota prošao je ovuda.

Ostale su priče da se pričaju i o Kričima, Rimljanima, Grcima, Osmanlijama, Ugarima, Nemcima i Talijanima. O savezničkim bombama koje su pale i na mnoge nedužne civile.

Danas dolaze ljudi iz Avganistana, Bangladeša, Pakistana, Sirije, Libije, Eritreje, Čada... Dolaze i odlaze.

Zašto idu prema Evropi, a ne prema Emiratima ili Kuvajtu? U tome je pouka.

Naši zemljaci su preplavili skandinavske zemlje, Nemačku, Holadniju. U Luksemburgu u nekim gradovima imaju odbornike. Drže građevinsku industriju Berlina, Frankfurta, Minhena, Nirnberga, Firta... Pojave se fudbaleri, manekenke, naučnici, političari koji su negde poneli krv i mudrost i dotakli nešto o čemu su njihovi preci mogli da sanjaju samo.

13.

Pričao mi je čuveni alpinist Mirsad Jandrić: kad je krenuo da osvaja Mekinli, najveći vrh Aljaske, u Enkoridžu je sreo, na ulici, ženu iz Novog Pazara koju je do pre možda mesec dana sretao na korzou u Novom Pazaru. Pomislio da to neka žiteljka Aljaske liči na Novopazarku. Zgledao se.

Dobro jutro, komšija, rekla je.

Komšinice, da li si to ti? Jesam.

A otkud ovde?

Pa možda znaš, muž mi je alkoholičar. Pobegla sam na kraj sveta, došla ovde da radim.

14.

Reč zemlja u jeziku plemena Janomame u Venecueli glasi “tera”. Kao i u latinskom jeziku – terra.

Nekada davno, ljudi su gazili preko leda Beringovog moreuza.

Ljudi dolaze i odlaze.

Otišli su došli. Došli su otišli.

15.

Panta rei. •

THINK

 Research
Analysis
Consulting

Ovaj projekat je sufinansiran iz Budžeta Republike Srbije - Ministarstva informisanja i telekomunikacija. Stavovi izneti u podržanom medijskom projektu nužno ne izražavaju stavove organa koji je dodelio sredstva.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec